Kiswahili Gredi ya 6

Mihula 1, 2 na 3 - maelezo ya mada 53

KATIKA KILA MADA

- Utakachojifunza na msamiati.
- Maelezo mafupi na wazi pamoja na mifano.
- Maswali ya kujaribu na jaribio la mada, pamoja na majibu mwishoni.

MADA KATIKA MAELEZO HAYA

Mada	Jina	Muhula
1.1.1	Matamshi Bora: d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng	1
1.2.1	Viungo vya mwili vya ndani: Kusoma kwa Ufahamu	1
1.3.1	Viungo vya mwili vya ndani: Insha ya Wasifu	1
1.4.1	Vivumishi vya Sifa	1
1.4.2	Vivumishi Viashiria	1
1.4.3	Vivumishi Vimilikishi	1
2.1.1	Maamkuzi na Maagano	1
2.2.1	Michezo: Kusoma kwa Kina	1
2.3.1	Michezo: Insha za Masimulizi	1
2.4.1	Vivumishi vya Idadi	1
2.4.2	Vivumishi Viulizi	1
2.4.3	Kivumishi Kirejeshi (amba-)	1
3.1.1	Mahusiano: Matamshi Bora	1
3.2.1	Mahusiano: Kusoma kwa Ufasaha	1
3.3.1	Kuandika kwa Tarakilishi	1
3.4.1	Viwakilishi vya Nafsi	1
3.4.2	Viwakilishi Viashiria	1
3.4.3	Viwakilishi vya Idadi	1
3.4.4	Uakifishi	1
4.1.1	Heshima, Adabu na Vyeo	2
4.2.1	Misimu: Kusoma kwa Mapana	2

Elimu254 • Learn • Grow • Build Tomorrow

4.3.1	Misimu: Barua Rasmi	2
4.4.1	Ngeli ya YA-YA	2
5.1.1	Methali	2
5.2.1	Mshikamano wa kitaifa: Kusoma kwa Ufahamu	2
5.3.1	Mshikamano wa kitaifa: Insha za Maelezo	2
5.4.1	Ngeli ya U-U	2
6.1.1	Usawa wa kijinsia: Matamshi Bora	2
6.2.1	Usawa wa kijinsia: Kusoma kwa Kina	2
6.3.1	Usawa wa kijinsia: Insha ya Wasifu	2
6.4.1	Ngeli ya I-I	2
7.1.1	Nahau	2
7.2.1	Majanga na jinsi ya kuyazuia: Kusoma kwa Mapana	2
7.3.1	Majanga na jinsi ya kuyazuia: Insha za Maelezo	2
7.4.1	Ngeli ya PA-KU-MU	2
8.1.1	Visawe	2
8.2.1	Wanyama wa majini: Kusoma kwa Ufahamu	3
8.3.1	Wanyama wa majini: Insha za Masimulizi	3
8.4.1	Mnyambuliko wa Vitenzi	3
9.1.1	Mazungumzo ya Kimuktadha	3
9.2.1	Afya ya akili: Kusoma kwa Mapana	3
9.3.1	Afya ya akili: Insha za Maelezo	3
9.4.1	Vinyume vya Vivumishi	3
10.1.1	Sitiari za Tabia	3
10.2.1	Kukabiliana na ugaidi: Kusoma kwa Mapana	3
10.3.1	Kukabiliana na ugaidi: Insha za Masimulizi	3
10.4.1	Hali ya Masharti (-nge-, -ngali- na -ki-)	3
11.1.1	Kujieleza kwa Ufasaha	3
11.2.1	Ushuru: Kusoma kwa Ufasaha	3
11.3.1	Ushuru: Barua Rasmi	3
11.4.1	Ukanushaji wa Maneno	3
11.4.2	Ukubwa na Udogo wa Nomino za ki-	3
11.4.3	Ukubwa na Udogo wa Nomino za ji-	3

Elimu254 • Learn • Grow • Build Tomorrow

YALIYOMO

Mada	Jina	Muhula	Ukurasa
1.1.1	Matamshi Bora: d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng	1	5
1.2.1	Viungo vya mwili vya ndani: Kusoma kwa Ufahamu	1	6
1.3.1	Viungo vya mwili vya ndani: Insha ya Wasifu	1	8
1.4.1	Vivumishi vya Sifa	1	10
1.4.2	Vivumishi Viashiria	1	11
1.4.3	Vivumishi Vimilikishi	1	13
2.1.1	Maamkuzi na Maagano	1	14
2.2.1	Michezo: Kusoma kwa Kina	1	15
2.3.1	Michezo: Insha za Masimulizi	1	16
2.4.1	Vivumishi vya Idadi	1	18
2.4.2	Vivumishi Viulizi	1	19
2.4.3	Kivumishi Kirejeshi (amba-)	1	20
3.1.1	Mahusiano: Matamshi Bora	1	21
3.2.1	Mahusiano: Kusoma kwa Ufasaha	1	22
3.3.1	Kuandika kwa Tarakilishi	1	24
3.4.1	Viwakilishi vya Nafsi	1	26
3.4.2	Viwakilishi Viashiria	1	27
3.4.3	Viwakilishi vya Idadi	1	28
3.4.4	Uakifishi	1	29
4.1.1	Heshima, Adabu na Vyeo	2	30
4.2.1	Misimu: Kusoma kwa Mapana	2	31
4.3.1	Misimu: Barua Rasmi	2	33
4.4.1	Ngeli ya YA-YA	2	35
5.1.1	Methali	2	37
5.2.1	Mshikamano wa kitaifa: Kusoma kwa Ufahamu	2	38
5.3.1	Mshikamano wa kitaifa: Insha za Maelezo	2	40
5.4.1	Ngeli ya U-U	2	42
6.1.1	Usawa wa kijinsia: Matamshi Bora	2	44
6.2.1	Usawa wa kijinsia: Kusoma kwa Kina	2	45
6.3.1	Usawa wa kijinsia: Insha ya Wasifu	2	47
6.4.1	Ngeli ya I-I	2	49
7.1.1	Nahau	2	51

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

7.2.1	Majanga na jinsi ya kuyazuia: Kusoma kwa Mapana	2	52
7.3.1	Majanga na jinsi ya kuyazuia: Insha za Maelezo	2	54
7.4.1	Ngeli ya PA-KU-MU	2	56
8.1.1	Visawe	2	57
8.2.1	Wanyama wa majini: Kusoma kwa Ufahamu	3	58
8.3.1	Wanyama wa majini: Insha za Masimulizi	3	60
8.4.1	Mnyambuliko wa Vitenzi	3	62
9.1.1	Mazungumzo ya Kimuktadha	3	64
9.2.1	Afya ya akili: Kusoma kwa Mapana	3	65
9.3.1	Afya ya akili: Insha za Maelezo	3	67
9.4.1	Vinyume vya Vivumishi	3	69
10.1.1	Sitiari za Tabia	3	70
10.2.1	Kukabiliana na ugaidi: Kusoma kwa Mapana	3	71
10.3.1	Kukabiliana na ugaidi: Insha za Masimulizi	3	72
10.4.1	Hali ya Masharti (-nge-, -ngali- na -ki-)	3	74
11.1.1	Kujieleza kwa Ufasaha	3	76
11.2.1	Ushuru: Kusoma kwa Ufasaha	3	77
11.3.1	Ushuru: Barua Rasmi	3	79
11.4.1	Ukanushaji wa Maneno	3	80
11.4.2	Ukubwa na Udogo wa Nomino za ki-	3	82
11.4.3	Ukubwa na Udogo wa Nomino za ji-	3	84
	Majibu		85

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

1.1.1 Matamshi Bora: d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng

UTAKACHOJIFUNZA

Mwishoni mwa mada hii unafaa kuweza:

- kutambua silabi zinazotokana na sauti d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng katika maneno
- kutamka silabi zinazotokana na sauti zinazokaribiana kimatamshi ili kuimarisha matamshi
- kutamka vitanzandimi vinavyoundwa kwa silabi za sauti zinazokaribiana kimatamshi ili kuimarisha matamshi bora
- kuchangamkia kukariri vitanzandimi vinavyoundwa kwa silabi za sauti zinazokaribiana kimatamshi ili kuimarisha matamshi

MSAMIATI

silabi, sauti, vitate, kitanzandimi, doa / ndoa, choka / shoka, jaa / njaa, goma / ngoma, gome / ngome, chati / shati.

1. Silabi za sauti d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng katika maneno

Vitate vya d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng

Sauti nd, nj na ng huanza kwa mvumo wa puani kabla ya sauti d, j au g. Sauti ch hutamkwa ulimi ukigusa kaakaa kisha ukiachia ghafla; sauti sh hutamkwa hewa ikipita polepole kama mtu anayenyamazisha mtoto: "shhh". d/nd: doa - ndoa, dama - ndama. ch/sh: choka - shoka, chati - shati. j/nj: jaa - njaa. g/ng: goma - ngoma, gome - ngome. Sentensi: Mtu mwenye njaa huhisi tumbo likiuma. Moyo hupiga kama ngoma bila kuchoka. Daktari alivaa shati jeupe akionyesha chati ya mapafu.

2. Kukariri na kutunga vitanzandimi vya d/nd, ch/sh, j/nj na g/ng

Vitanzandimi vya viungo vya mwili

Kitanzandimi 1: Ndama wa Ndugu Dama aliingia ndani ya ndoo ndogo. Kitanzandimi 2: Shangazi Shani alichoka kuchanja kuni kwa shoka chakavu. Kitanzandimi 3: Njaa ya Juma ilijaa tumboni njiani kwenda nyumbani. Kitanzandimi 4: Ngoma ya Gogo iligonga kama moyo unaogonga ngome. Hatua za kutunga: (1) chagua jozi ya vitate, (2) tafuta maneno mengine yenye sauti hizo, (3) yaunganishe kwa sentensi yenye maana, (4) ikariri mara tatu ukiongeza kasi.

JARIBU HAYA

1. Taja jozi mbili za vitate vya sauti g na ng.
2. Jaza: Baba alikata kuni kwa ___ (choka / shoka).
3. Kariri kitanzandimi cha 2 mara tatu bila kukwama. Sauti zipi zinarudiwa ndani yake?
4. Andika maneno matatu yenye sauti nd kutoka kwenye kitanzandimi cha 1.

JARIBIO LA MADA

T1. Tunga sentensi moja yenye maneno "chati" na "shati".

T2. Tunga kitanzandimi kinachotumia jozi mbili za vitate (k.v. ch/sh na g/ng) kuhusu kiungo kimoja cha mwili.

1.2.1 Viungo vya mwili vya ndani: Kusoma kwa Ufahamu

UTAKACHOJIFUNZA

Mwishoni mwa mada hii unafaa kuweza:

- kutambua msamiati wa suala lengwa uliotumika katika kifungu ili kuimarisha ufahamu
- kueleza maana ya msamiati lengwa ili kuubainisha
- kuonyesha ufahamu wa kifungu kwa kujibu maswali na kutoa muhtasari
- kuchangamkia usomaji ili kuimarisha ufahamu

MSAMIATI

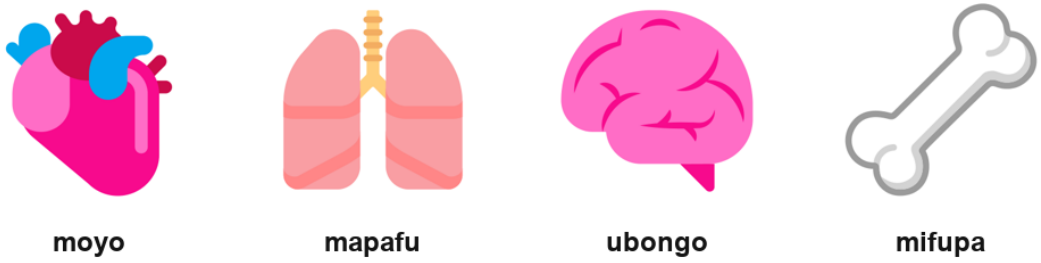
moyo, mapafu, ini, figo, wengu, kibofu, ubongo, mifupa, mishipa, damu, kupumua, kuchuja.

1. Msamiati wa viungo vya ndani katika kifungu 'Safari ya Darasa la Sita Hospitalini'

Kifungu: Safari ya Darasa la Sita Hospitalini

Jumatatu asubuhi, wanafunzi wa Darasa la Sita walitembelea hospitali ya kaunti. Daktari Wanjiru aliwakaribisha kwa tabasamu na kuwaonyesha kielelezo cha mwili wa binadamu. "Mwili ni kama kiwanda chenye mashine nyingi zinazofanya kazi pamoja," alisema. Alianza na moyo. Aliwaeleza kwamba moyo husukuma damu kupitia mishipa hadi kila sehemu ya mwili bila kupumzika hata usiku. Kisha akawaonyesha mapafu mawili yaliyo kifuani. Mapafu huvuta hewa safi yenye oksijeni na kutoa hewa chafu tunapopumua. "Moshi wa sigara huyaharibu mapafu," aliongeza. Baadaye aliwaonyesha ini, kiungo kikubwa kilicho upande wa kulia wa tumbo. Ini husafisha damu na kusaidia kumeng'enya mafuta. Figo mbili huchuja damu na kutengeneza mkojo unaohifadhiwa kwenye kibofu. Wengu husaidia mwili kupigana na magonjwa. Juma aliuliza kwa nini watu hushauriwa wasizuie mkojo kwa muda mrefu. Daktari alieleza kwamba kufanya hivyo kunaweza kuleta maambukizi kwenye kibofu. Mwishowe, Daktari Wanjiru aligusa kichwa chake. "Ubongo ndio kiongozi. Hutuma ujumbe kwa viungo vyote kupitia mishipa ya fahamu, na mifupa ya fuvu huulinda." Akiba, mwanafunzi mdadisi, aliuliza jinsi ya kutunza viungo hivi. Daktari alijibu, "Kunyweni maji safi, kuleni vyakula bora, fanyeni mazoezi na lalani mapema." Wanafunzi walirudi shuleni wakiwa na furaha na ujuzi mpya.

Msamiati: moyo husukuma damu; mapafu hupumua hewa; ini husafisha damu; figo huchuja damu; kibofu huhifadhi mkojo; wengu hupigana na magonjwa; ubongo huongoza mwili; mishipa hubeba damu au ujumbe; mifupa hulinda viungo. Wanafunzi wajaze mti maneno wenye matawi mawili: kiungo na kazi yake.

Baadhi ya viungo vya mwili

2. Kujibu maswali na kutoa muhtasari wa kifungu 'Safari ya Darasa la Sita Hospitalini'

Muhtasari na maswali ya ufahamu

Hatua za muhtasari: (1) soma kifungu chote, (2) piga mstari chini ya mambo makuu, (3) acha mifano na maelezo madogo, (4) andika mambo makuu kwa maneno yako katika sentensi chache.

Mfano wa muhtasari (maneno 50): Wanafunzi wa Darasa la Sita walitembelea hospitali. Daktari Wanjiru aliwafundisha kazi za viungo vya ndani: moyo husukuma damu, mapafu hupumua, ini husafisha damu, figo huchuja damu na ubongo huongoza mwili. Aliwashauri kunywa maji safi, kula vyakula bora, kufanya mazoezi na kulala mapema ili kutunza viungo hivyo.

JARIBU HAYA

1. Taja viungo vinne vya ndani vilivyotajwa katika kifungu.
2. Figo hufanya kazi gani?
3. Wanafunzi walitembelea wapi?
4. Kwa nini moshi wa sigara ni hatari kwa mwili?

JARIBIO LA MADA

T1. Kwa nini daktari alilinganisha mwili na kiwanda?

T2. Andika swali moja ambalo ungemwuliza Daktari Wanjiru kuhusu viungo vya mwili, kisha ukisie jibu lake.

Elimu254
Learn • Grow • Build Tomorrow

1.3.1 Viungo vya mwili vya ndani: Insha ya Wasifu

UTAKACHOJIFUNZA

Mwishoni mwa mada hii unafaa kuweza:

- kujadili maudhui ya insha ya wasifu kwa kuzingatia mada ili kukuza ubunifu
- kuandika insha ya wasifu kwa ubunifu ili kujenga maelezo yenye kutoa picha dhahiri
- kuchangamkia utunzi wa insha ya wasifu ili kujenga ubunifu

MSAMIATI

wasifu, anwani, utangulizi, mwili wa insha, hitimisho, tashbihi, methali, nahau, vidokezo, aya.

1. Maudhui na muundo wa insha ya wasifu 'Daktari Nimpendaye'

Insha ya wasifu: muundo na vidokezo

Wasifu ni maelezo kuhusu mtu: jina, sura, tabia, kazi, mafanikio na sababu ya kumpenda. Muundo: anwani (kwa herufi kubwa, imepigiwa mstari), utangulizi (unamtambulisha mtu), mwili (aya tatu au nne: sura na mavazi, tabia, kazi na mafanikio), hitimisho (somo au hisia zako). Insha isipungue maneno 200.

Vidokezo vya "DAKTARI NIMPENDAYE": jina na mahali anapofanya kazi; sura na mavazi yake (koti jeupe, kipimamoyo shingoni); tabia (mpole, mvumilivu, mcheshi); kazi yake ya kutibu na kufundisha jamii; tukio lililokugusa; hitimisho: ndoto yako. Lugha ya kuvutia: tashbihi (mpole kama njiwa), methali (Mwenye afya hajui kuthamini afya), nahau (kupiga moyo konde).

2. Kuandika insha ya wasifu 'Daktari Nimpendaye' (maneno 200 au zaidi)

Kielelezo: DAKTARI NIMPENDAYE

Katika zahanati ya kijiji chetu yupo daktari ambaye kila mtu humsifu. Anaitwa Daktari Halima Omari. Tangu nilipotibiwa naye nikiwa mgonjwa sana, nimekuwa nikimwona kama shujaa wangu. Daktari Halima ni mrefu wa wastani na mwembamba kama mwanzi. Huvaa koti jeupe linalong'aa kama theluji, na kipimamoyo chake hakikosi shingoni. Uso wake huwa na tabasamu wakati wote, hata anapokuwa amechoka. Tabia yake ni ya kupendeza. Yeye ni mpole kama njiwa na mvumilivu sana. Huwasikiliza wagonjwa wazee kwa makini hata wanapozungumza polepole. Watoto wanaoogopa sindano huwachekesha kwanza ndipo awadunge. Hapendi ubaguzi; humhudumia tajiri na maskini kwa namna moja. Hata siku za mvua kubwa, yeye hufika kazini mapema. Wagonjwa humwita 'Mama Tabasamu' kwa sababu ya ukarimu wake.

Mwaka jana nilipatwa na homa kali. Mama alinibeba hadi zahanati usiku wa manane. Daktari Halima aliamka na kunihudumia mara moja. Aligundua kuwa nilikuwa na malaria akanipa dawa. Alikaa nasi hadi homa iliposhuka, akitupa moyo kwa maneno matamu. Siku hiyo nilijifunza kuwa daktari mzuri hutibu mwili na moyo pia. Kila Ijumaa, Daktari Halima hutembelea shule yetu kutufundisha kuhusu usafi, lishe bora na kutunza viungo vyetu vya ndani. Amepiga moyo konde kupambana na ugonjwa wa kuhara kijijini kwa kuhimiza kuchemsha maji ya kunywa. Wahenga walisema, "Mwenye afya hajui kuthamini afya," lakini Daktari Halima ametufundisha kuithamini. Ninampenda daktari huyu kwa sababu ya bidii, upole na upendo wake kwa jamii. Nikiwa mkubwa, ningependa kuwa daktari kama yeye. (maneno 225)

JARIBU HAYA

1. Wasifu ni nini?
2. Taja sehemu nne za muundo wa insha ya wasifu.
3. Taja tashbihi mbili zilizotumika katika kielelezo.
4. Ni methali gani iliyotumika? Inamaanisha nini?